

Eesti kõrghariduse pikk plaan võiks tuua ka õppekohatasu

Marek Tamm

Eesti avalikus teadvuses peaks veel olema mälestus nn Oki raportist ehk ametliku nimega „Eesti ülikoolide, teadusasutuste ja rakenduskõrgkoolide võrgu ja tegevussuundade raport“, mis valmis teadus- ja arendusnõukogu (TAN) tellimisel ja Gunnar Oki koostatuna 2015. aastal. Raport pakkus välja 21 soovitusi, mis olid kantud peamiselt soovist korrastada ülikoolivõrku ning suurendada teadus- ja arendustegevuse rolli Eesti arengus.

Tänavu 15. veebruaril otsustas TAN tellida uue kõrghariduse raporti, seekord fookusega kõrghariduse kestlikkusele ja kvaliteedile, ning moodustas selle koostamiseks töörühma. Töörühma juhiks määrati mind ennast, selle koosseisuga liitusid TANist Toomas Asser, Heidi Kakko ja Tarmo Soomere ning kutsutud ekspertidena Mario Kadastik, Rainer Kattel, Kaire Pöder ja Anu Realo.

Valminud raport oli arutlusel 29. novembri TANi istungil, kus see kiideti heaks ning otsustati, et haridus- ja teadusministeerium peab raporti ettepanekuid arvestades töötama koos majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi, rahandusministeeriumi ja teiste partneritega välja kõrghariduse rahastamise uue mudeli ning esitama selle TANile aruteluks järgmise aasta septembris.

Kasutan siin võimalust, et avada raporti peamisi eesmärke ja ettepanekuid. Kõrghariduse alarahastus on olnud avalikkuses pikalt päevakorral ja loodetavasti leidis see mõõn lahenduse valitsuse suvise otsusega suurendada neljal järgmisel aastal ülikoolide tegevustoetust 15 protsenti aastas. Kuid endiselt on lahendamata küsimus kõrghariduse pikast plaanist – milline rahastusmudel tagab kestliku ja kvaliteetse kõrghariduse Eestis? TANi hinnangul peaks neid nelja lisarahastusega aastat käsitlema üleminekuajana, mille jooksul välja töötada ja ellu rakendada kõrghariduse uus asjakohane rahastusmudel.

Esimese sammuna on oluline saavutada kokkulepe, kui palju me oleme valmis oma ühisest varast kõrgharidusse panustama. TANi raporti hinnangul, mis on kooskõlas Rektore Nõukogu seisukohaga, peab kõrghariduse rahastus olema vähemalt 1,5 protsenti sisemajanduse kogutoodangust (SKT). Sellest riigi optimaalne panus peab olema vähemalt 75–80 protsenti. Selline kokkulepe asetaks meid ühte rühma meie eeskujuriikidega (Põhjamaad, Austria, Holland jt), kes kulutavad kõrgharidusele vähemalt 1,5–2 protsenti SKTst.

Teise sammuna on hädavajalik juurutada Eestis uus terviklik õppelaenu ja -toetuste süsteem. See on eriti oluline selleks, et ei kannataks madalama sotsiaal-majandusliku taustaga inimeste ligipääs kõrgharidusele. Ent niisamuti on see oluline, et pidurdada üliõpilaste kõrget töötamise määra, mis on tinginud olukorra, kus ligemale pooled Eesti tudengid käsivad ennast pigem töötajate kui tudengitena. Kusjuures põhiosa töötavatest tudengitest (78 protsenti) toob

töötamise põhjenduseks madalad õppetoetused ja ebasoodsate tingimustega õppelaenusüsteemi.

Uus toetuste süsteem eeldab vajaduspõhiste õppetoetuste olulist tõusu, arvestades, et need on püsinud viimased kümme aastat sisuliselt samal tasemel (75–220 eurot kuus). Teiseks peab õppelaenusüsteem olema selline, et see võimaldab tudengil katta kõik vajalikud õppe- ja elamiskulud. Laenu saamiseks ei tuleks nõuda ei tagatise ega võimalusel ka käendajaid, ja mõistagi peab õppelaenu intressimäär olema selgelt soodsam kui tavalisel turupõhisel laenul. Võimaldada tuleb õppelaenu kustutamine nendel tudengitel, kes asuvad tööle riigile olulistel ametikohtadel.

Kolmanda sammuna soovib raport kaaluda mõõduka tudengite õppekohatu kehtestamist suuruses u 1000–1500 eurot õppeaastas. Selle soovituseta pole soov korvata ülikoolide alarahastamist, vaid motiveerida tudengeid läbi rahalise omaosaluse tegema kaalutletumaid erialavalikuid, kasvatada nende nõudlikkust õppetöö kvaliteedi osas ning vähendada väljalangevust ja õpingute venimist.

Õppekohatu kogumine peab olema lihtne, tsentraliseeritud ning haridus- ja teadusministeeriumi korraldada. See võimaldab vähendada tasu kogumise administreerimiskulusid (vaja on välja töötada mugav digilahendus) ning jagada kogutud raha ülikoolide vahel ümber vastavalt õppe suhtelisele kallidusele.

Viimase peamise sammuna soovib raport riigil senisest enam toetada ettevõtlussektori panust kõrgharidussüsteemi rahastamisse. Selleks on vaja läbi arutada ja jõustada asjakohased maksumuudatused. Ettevõtetel peab olema võimalus rahastada motiveerivatel tingimustel ülikoolide professuure, erialasid, arengufonde, sihtstipendiume jms, samuti tasuda töötajate eest õppelaene.

Raporti koostajate nimel loodan, et tehtud ettepanekud aitavad sisustada valimisaegseid arutelusid meie kõrghariduse tulevikust ja et need moodustavad olulise sisendi järgmise valitsuse kõrghariduspoliitikasse.

[Ilmunud ajalehes Postimees 3. detsembril 2022](#)